

Received: 11 สิงหาคม 2025

Revised: 19 สิงหาคม 2025

Accepted: 20 สิงหาคม 2025

หนังประมอทยีสาน : รูปแบบการแสดงเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ
Isan Nang Pramotai : Performance formats to enhance economic value

ประสิทธิ์ มาตรฐานวงศ์

Prasit Matrawong

สภาวัฒนธรรมตำบลชวา

Cultural Council of Khwao Subdistrict, Thailand

E-mail: prasiththimatrwngh@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ประวัติความเป็นมาอัตลักษณ์ องค์ประกอบ ขนบนิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคณะหนังประมอทยีสาน 2)ศึกษาปัญหาการแสดงหนังประมอทยีสานในปัจจุบัน 3)ประยุกต์รูปแบบการแสดงเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจดำเนินการในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้รู้ 5 คน ผู้ปฏิบัติ 5 คน สมาชิกเครือข่ายหนังประมอทยีสาน 30 คน และประชาชนทั่วไป 30 คน รวม 70 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต สันทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) หนังประมอทยีสานเป็นศิลปะพื้นบ้านที่ผสมผสานหนังตะลุงกับหมอลำ ตัวละครหลักพูดภาษากลาง ตัวตลกและบริวารใช้ภาษาอีสาน เรื่องที่แสดงมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านและวรรณคดี เช่น สังข์ศิลป์ชัย รามเกียรติ์ เป็นต้น มีศูนย์กลางที่อุบลราชธานี และแพร่หลายสู่จังหวัดอื่น ๆ คณะหนึ่งมีสมาชิก 5-10 คน 2) ความนิยมลดลง, เนื้อหาถูกกลดทอน, ต้นทุนสูง, ขาดคนสืบทอด, และเวทีแสดงจำกัด 3) ปัจจุบันมีการประยุกต์รูปแบบ โดยลดเวลาแสดงเรื่อง เพิ่มดนตรีลูกทุ่ง เพื่อเข้าถึงผู้ชมทุกวัย การจัดการคณะมีลักษณะเชิงธุรกิจ กำหนดค่าจ้างและรูปแบบแสดงล่วงหน้า ถือเป็นงานผสมผสานศิลปะดั้งเดิมกับตลาดยุคใหม่อย่างลงตัว

คำสำคัญ : หนังประมอทยีสาน, รูปแบบการแสดง, มูลค่าทางเศรษฐกิจ

Abstracts

This research aimed to 1) Study the history, identity, components, traditions, beliefs, and way of life of Nang Pramotai troupes in the Isan region. 2) Examine the current problems related to Nang Pramotai performances. 3) Adapt performance formats to increase economic value. The study was conducted in Roi Et Province using qualitative research. The sample group was selected through purposive sampling and consisted of 5 experts, 5 practitioners, 30 members of the Nang Pramotai network, and 30 members of the general public, totaling 70 participants. Research tools included questionnaires, interviews, observations, focus group discussions, workshops, and triangulation. Data were analyzed using descriptive analysis.

The research findings revealed that 1) Nang Pramotai was a traditional folk performance combining shadow puppetry (Nang Talung) and Mor Lam. Main characters spoke in Central Thai, while comic and supporting roles used the Isan dialect. The stories were derived from local folklore and classical literature such as Sang Sinchai and Ramakien. Ubon Ratchathani was the original center, and the art later spread to other provinces. Each troupe consisted of 5–10 members. 2) The problems included declining popularity, reduced content complexity, high costs, lack of successors, and limited performance venues. 3) Performances were adapted by shortening traditional story segments and incorporating more luk thung music to appeal to all age groups. The troupes were managed as businesses, with pre-arranged fees and performance formats, reflecting a successful fusion of traditional art and the modern entertainment market.

Keyword : Isan Nang Pramotai, Style of Performanc, Economic Value

บทนำ

ในอดีต บรรพบุรุษไทยมีความเจริญด้านศิลปะและวิทยาการซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบศิลปะพื้นบ้านที่มีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา การแสดงพื้นบ้านเป็นกระบวนการท้องถิ่นที่ผสมผสานความสนุกสนาน การมกมคาย ไหวพริบ และความเชื่อประเพณี ใช้เสียงดนตรีเร้าอารมณ์สร้างบรรยากาศมีเอกลักษณ์เฉพาะตามภูมิภาค วัฒนธรรม และประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (นัฐพงษ์ ทองม้วน, 2565) การละเล่นพื้นบ้านจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ทั้งในแง่ความบันเทิงและด้านอื่นๆ (นัฐพงษ์ กุมพันธ์, 2565) โดยการศึกษาวิถีชีวิตจำเป็นต้องศึกษาองค์ประกอบวัฒนธรรมที่ครอบคลุมความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ภูมิปัญญา และประเพณี (ธนวัฒน์ บุตรทองทิพย์, 2566) การละเล่นพื้นบ้านเป็นมรดกที่สืบทอดผ่านการบอกเล่าและเลียนแบบ เพื่อความสนุกสนานและพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจของคนทุกวัย อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านไทยเหล่านี้กำลังเสื่อมสูญในสังคม (พระมหาจันทร์ดี ปญญาวิโร (สุตา). 2563)

หนังตะลุงหรือหนังเงาไทยแบ่งเป็นหนังตะลุงและหนังใหญ่ โดยหนังตะลุงมีขนาดเล็กและนิยมแพร่หลายมากกว่า เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดียผ่านมหากาพย์รามายณะ (รามเกียรติ์) ซึ่งเป็นที่นิยมแสดงทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หนังตะลุงภาคใต้ซึ่งเชื่อว่ามาจากเมืองพัทลุง ถือเป็นต้นแบบของภาคอื่นๆ (สมาธิ เทพมะณี, 2566) เพราะได้รับอิทธิพลโดยตรงจากช่องทางการค้าและวัฒนธรรมทางทะเล และได้รับการพัฒนาอย่างเป็นทางการตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 การแพร่กระจายของหนังตะลุงภาคใต้มาสู่อีสานเกิดจากการติดต่อวัฒนธรรมโดยตรงระหว่างชาวบ้าน ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับท้องถิ่นจนเกิดเป็น “หนังประโมทัย” ซึ่งผสมผสานหมอลำกับหนังตะลุง ตัวละครหลักใช้ภาษากลาง ตัวตลกใช้ภาษาอีสาน และนำวรรณกรรมพื้นบ้านเช่น สังข์ศิลป์ชัย รามเกียรติ์ มาแสดง หนังประโมทัยอีสานมีศูนย์กลางที่อุบลราชธานี คณะเก่าแก่เช่น ฟ้าย่านทุ่ง (ตั้งปี 2467) และบุญมี (ตั้งปี 2476 ที่ร้อยเอ็ด) เป็นต้น มีสมาชิกประมาณ 5-10 คน แบ่งหน้าที่เชิดและพากย์ ดนตรีประกอบด้วยระนาด ตะโพน ฉิ่ง รวมถึงพิณ แคน กลอง ซึ่งปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา (มนตรี โคตรคันทา. 2564)

ปัญหาที่พบ คือ การละเลยและขาดความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน จึงจำเป็นต้องฟื้นฟูศิลปะหนังประโมทัยโดยร่วมมือกันระหว่างกลุ่มหนังประโมทัย องค์การบริหารส่วนตำบล และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อใช้เป็นสื่อเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมพัฒนารูปแบบการแสดงให้ทันสมัยและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาอัตลักษณ์ องค์ประกอบ ขนบนิยม ความเชื่อ สภาพการดำรงชีพของคณะหนังประโมทัยในภาคอีสาน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการแสดงหนังประโมทัยในภาคอีสานในปัจจุบัน
3. เพื่อการประยุกต์รูปแบบการแสดงหนังประโมทัยอีสานเพื่อเพิ่มมูลค่า ทางเศรษฐกิจ

วิธีการวิจัย

1. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1.1)แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัยและจำนวนคณะหนังประมอทัยในภาคอีสาน 1.2)แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) กับประชาชน นักวิชาการ นักบริหาร ผู้รู้ ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาประวัติ อัตลักษณ์ ขนบนิยม ความเชื่อ องค์ประกอบการแสดง การดำรงชีวิต รูปแบบอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนา 1.3)แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) กับผู้รู้ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อ การอนุรักษ์ และแนวโน้มการแสดงหนังประมอทัย 1.4)แบบสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตวิถีชีวิต วัฒนธรรม กิจกรรมในชุมชนและคณะหนังประมอทัย รวมถึงการแสดงและการชม 1.5)แนวทางสนทนากลุ่ม (Focused Group) กับหัวหน้าคณะ ผู้แสดง นักดนตรี ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อหารือและสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับประวัติ ขนบนิยม องค์ประกอบ และการบริหารจัดการ 1.6)การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กับหัวหน้าคณะ ผู้รู้ นักวิชาการ นักธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอและตรวจสอบรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมอาชีพ พร้อมรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัย โดย 2.1)จากเอกสารงานวิจัย หนังสือ รายงาน วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ต และวีดิทัศน์ เกี่ยวกับประวัติ อัตลักษณ์ ขนบนิยม และองค์ประกอบของหนังประมอทัย 2.2)จากภาคสนามด้วยวิธีสำรวจเบื้องต้น สัมภาษณ์ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สนทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ 2.3)ใช้เทคนิคสัมภาษณ์แบบทางการกับกลุ่มผู้ปฏิบัติ นักวิชาการ ผู้ชม ผู้ว่าจ้าง และชุมชน 2.4)ใช้สัมภาษณ์เจาะลึกและไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้รู้ โดยใช้วิธีสุ่มแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling) 2.5)ใช้สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน 2.6)ใช้สังเกตแบบมีส่วนร่วมเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังประมอทัย 2.7)ใช้สนทนากลุ่มกับหัวหน้าคณะ ผู้แสดง นักดนตรี ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อปรึกษาหารือสรุปประเด็นต่างๆ 2.8) ใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความคิดเห็นและตรวจสอบรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริม

3. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การจัดกระทำข้อมูล 1)ศึกษาและจัดระบบข้อมูลจากเอกสารอย่างละเอียดตามวัตถุประสงค์ 2)แยกประเภทและสรุปสาระจากข้อมูลภาคสนาม เช่น บันทึกเสียง บันทึกคำพูด หากจำเป็นตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม 3)ตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบข้อมูล (Data Triangulation) โดยพิจารณาจากแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคล 4)การตรวจสอบผู้วิจัย (Investigator Triangulation) โดยเปลี่ยนผู้สังเกตการณ์ 5)การตรวจสอบทฤษฎี (Theory Triangulation) โดยใช้แนวคิดหรือทฤษฎีต่างกัน 6)การตรวจสอบวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลหลายรูปแบบ

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล 1)วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) สร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์และรูปธรรม เช่น ขนบนิยม วิถีแสดง สภาพสังคมของคณะหนังประมอทัย 2)วิเคราะห์

แบบจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) โดยใช้กรอบวัฒนธรรมและทฤษฎี แบ่งข้อมูลเป็น 3) การกระทำ (Acts) เหตุการณ์ระยะสั้น 4)กิจกรรม (Activities) เหตุการณ์หรือประเพณีต่อเนื่อง 5) ความหมาย (Meanings) ความหมายที่ผู้เกี่ยวข้องมอบให้ 6)ความสัมพันธ์ (Relationship) ความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล 7)การมีส่วนร่วม (Participation) การผูกพันและเข้าร่วมกิจกรรม 8)สภาพสังคม (Setting) สถานการณ์และบริบทของกิจกรรม

4. การนำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิเคราะห์นำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยจัดเตรียมเนื้อหาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ วางโครงสร้างรายงานเน้นความถูกต้อง ชัดเจน เชื่อมโยง พร้อมตารางและภาพประกอบบางส่วน

สรุปผลการศึกษา

1. หนึ่งประมอทัย เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในหมู่ชาวบ้านภาคอีสาน โดยมีลักษณะเฉพาะตัวคือการผสมผสานระหว่าง หนึ่งตะลุง และ หมอลำ ลักษณะการพูดของตัวละครแบ่งเป็นสองส่วน คือ ตัวเอก เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเจ้าจะใช้ ภาษากลาง ขณะที่ตัวตลกและข้าราชการบริพารจะพูด ภาษาอีสานเรื่องที่น่าสนใจมาแสดงส่วนใหญ่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น สังข์ศิลป์ชัย, จำปาสีตัน, การะเกษ, ผาแดงนางไอ่, ท้าวกำกาดำ รวมถึงวรรณคดีสำคัญอย่าง รามเกียรติ์ จังหวัดอุบลราชธานีถือเป็นศูนย์กลางดั้งเดิมของหนึ่งประมอทัย โดยมีคณะที่เก่าแก่ที่สุดคือ คณะฟ้าบ้านทุ่ง ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2467รองลงมาคือ คณะบุญมี ซึ่งย้ายมาจากอุบลราชธานีและตั้งคณะในจังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อปี พ.ศ. 2476 คณะอื่นๆ ที่มีความสำคัญ ได้แก่ คณะประกาศสามัคคี (ตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2490),คณะ ช. ถนอมศิลป์ บ้านโคกไพลี ตำบลโพธิ์ทอง กิ่งอำเภอสรีสมเด็จ,คณะ ป. บันเทิงศิลป์ บ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด,คณะของผู้ใหญ่ถั่ง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ในหนึ่งคณะจะมีสมาชิกประมาณ 5-10 คน แบ่งหน้าที่เป็น คนเซต 2-3 คน ซึ่งบางคณะอาจมีผู้เจรจาแยกต่างหาก (ชายจริงหญิงแท้) และนักดนตรีประมาณ 3-5 คนเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ ได้แก่ ระนาดเอก, ตะโพน, ฉิ่ง และในภายหลังได้เพิ่มเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น พิณ, แคน, กลอง, ฉาบ เพื่อเพิ่มอรรถรสและความสนุกสนานในการแสดงซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกับหมอลำ

2. ปัญหาการแสดงหนึ่งประมอทัยในปัจจุบัน 1) ความนิยมลดลงในหมู่ผู้ชมรุ่นใหม่ ผู้ชมกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานมักให้ความสนใจกับดนตรีร่วมสมัยหรือการแสดงรูปแบบใหม่มากกว่าหนึ่งประมอทัยแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เน้นดนตรีลูกทุ่งหรือกิจกรรมอื่นเพื่อดึงดูดผู้ชม 2) การลดทอนเนื้อหากการแสดง หนึ่งประมอทัยแบบประยุกต์มีการตัดเนื้อหาเรื่องราวที่ซับซ้อนและยาวลง เพื่อเปิดพื้นที่ให้การแสดงดนตรี ส่งผลให้สาระทางวัฒนธรรมในบทแสดงถูกลดทอนลง 3) ค่าใช้จ่ายและการบริหารจัดการเชิงธุรกิจการดำเนินงานของคณะหนึ่งประมอทัยในปัจจุบันเน้นด้านธุรกิจ ต้องบริหารต้นทุน กำหนดค่าจ้างอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจสร้างภาระทางการเงินให้กับคณะ โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่มีงานจ้างต่อเนื่อง4)ขาดการสืบทอดจากคนรุ่นใหม่ จำนวนผู้เซต ผู้พากย์ และนักดนตรีที่มีความสามารถลดลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจเรียนรู้หรือสืบทอดทักษะเหล่านี้ ทำให้เกิด

ปัญหาในการรักษาและถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม 5) พื้นที่การแสดงจำกัดโอกาสในการแสดงมักจำกัดอยู่เพียงในงานบุญหรืองานประเพณีเฉพาะพื้นที่ ซึ่งมีไม่บ่อยนัก ทำให้คณะหนังประโมทัยขาดรายได้ต่อเนื่องและไม่มีเวทีให้พัฒนา

3. การแสดงหนังประโมทัยแบบประยุกต์ ปัจจุบันมีการปรับลดสัดส่วนเวลาในการแสดงหนังประโมทัยแบบดั้งเดิม โดยเน้นการแสดงดนตรีมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมกลุ่มต่างๆ เช่น วัยรุ่น วัยกลางคน และผู้สูงอายุอย่างไรก็ตาม หนังประโมทัยแบบประยุกต์ยังคงรักษาองค์ประกอบสำคัญไว้ครบถ้วน ได้แก่ การลำ การว่ากลอน การทำบทแสดงซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของการแสดง แม้จะมีการลดทอนเนื้อเรื่องที่มีความยาวและซับซ้อน เพื่อเปิดพื้นที่ให้ดนตรีลูกทุ่งซึ่งได้รับความนิยมในหมู่ผู้ชมมากขึ้น การบริหารจัดการและค่าตอบแทน รูปแบบการจัดการของคณะหนังประโมทัยในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปในเชิงธุรกิจ โดยมุ่งเน้นผลกำไรจากการแสดง มีการตั้งราคาค่าจ้างอย่างเป็นระบบ และคำนึงถึงต้นทุนอย่างรอบคอบ การแสดงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีเจ้าภาพหรือตัวแทนจัดงานว่าจ้าง โดยมีการตกลงรายละเอียดล่วงหน้า เช่น วัน เวลา สถานที่ รูปแบบการแสดง ค่าใช้จ่ายต่างๆ กล่าวได้ว่าหนังประโมทัยในยุคปัจจุบันได้กลายเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของธุรกิจบันเทิง ที่ผสมผสานมรดกวัฒนธรรมกับความต้องการของตลาดในยุคใหม่อย่างลงตัว

อภิปรายผล

1. หนังประโมทัย เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในหมู่ชาวบ้านภาคอีสาน โดยมีลักษณะเฉพาะตัวคือการผสมผสานระหว่าง หนังตะลุง และ หมอลำ ลักษณะการพูดของตัวละครแบ่งเป็นสองส่วน คือ ตัวเอก เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเจ้าจะใช้ ภาษากลาง ขณะที่ตัวตลกและข้าราชการบริพารจะพูด ภาษาอีสานเรื่องที่นำมาแสดงส่วนใหญ่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น สังข์ศิลป์ชัย, จำปาสี่ต้น, ภาวระเกษ, ผาแดงนางไอ่, ท้าวกำกาดำ รวมถึงวรรณคดีสำคัญอย่าง รามเกียรติ์ จังหวัดอุบลราชธานีถือเป็นศูนย์กลางดั้งเดิมของหนังประโมทัย โดยมีคณะที่เก่าแก่ที่สุดคือ คณะฟ้าบ้านทุ่ง ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2467 รองลงมาคือ คณะบุญมี ซึ่งย้ายมาจากอุบลราชธานีและตั้งคณะในจังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อปี พ.ศ. 2476 คณะอื่นๆ ที่มีความสำคัญ ได้แก่ คณะประกาศสามัคคี (ตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2490), คณะ ช. ถนอมศิลป์ บ้านโคกโพธิ์ ตำบลโพธิ์ทอง กิ่งอำเภอสรีสมเด็จ, คณะ ป. บ้านเทิงศิลป์ บ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, คณะของผู้ใหญ่ถึง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ในหนึ่งคณะจะมีสมาชิกประมาณ 5-10 คน แบ่งหน้าที่เป็น คนเชิด 2-3 คน ซึ่งบางคณะอาจมีผู้เจรจาแยกต่างหาก (ชายจริงหญิงแท้) และนักดนตรีประมาณ 3-5 คน เครื่องดนตรีหลักที่ใช้ ได้แก่ ฆ้องวง, ตะโพน, ฉิ่ง และในภายหลังได้เพิ่มเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น พิณ, แคน, กลอง, ฉาบ เพื่อเพิ่มอรรถรสและความสนุกสนานในการแสดง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่นเดียวกับหมอลำ ผลงานวิจัยของ นัฐพงษ์ ทองม้วน (2565) เรื่อง พัฒนาการของหนังประโมทัยคณะบุญเทียมน้อย ซึ่งให้เห็นถึงการสืบทอดและพัฒนาารูปแบบหนังประโมทัยในระดับชุมชน คณะบุญเทียมน้อยเริ่มต้นจากความตั้งใจของ นายเจียม อนันต์แวง ที่เรียนรู้ด้วยตนเองจากแบบแผนหนังประโมทัยในจังหวัดอุดรธานีและพัฒนาจนสามารถจัดแสดงได้จริง

โดยการแสดงแบ่งออกเป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน และช่วงหนังประโมทัย ซึ่งถือเป็นการสืบทอดแนวทางดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนาให้เข้ากับบริบทนิยมผู้ชมยุคใหม่ ภายหลังจากปี พ.ศ. 2549 หนังประโมทัยของคณะนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนสู่รูปแบบ “หนังตะลุงชิง” ซึ่งเป็นการนำดนตรีลูกทุ่งสากลมาผสมกับการเต้นรำของผู้แสดงหญิง แทนการเชิดหนังในบางช่วงการแสดง เป็นการสะท้อนถึงความพยายามในการดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่ โดยไม่ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งถือเป็นแนวโน้มที่สอดคล้องกับกระแส “พื้นที่ร่วมสมัย” (Contemporary Localism) นอกจากนี้ งานวิจัยของ นัฐพงษ์ กุมพันธ์ (2565) เรื่อง ประวัติและรูปแบบการแสดงหนังประโมทัยคณะเพชรบ้านราช จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอีกหนึ่งหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการฟื้นฟูวัฒนธรรม โดยมี หลวงปู่สุดใจ ภททปัญโญ เป็นผู้ก่อตั้งคณะและฝึกฝนศิลปินเองทั้งหมด ทั้งในด้านขับร้อง การลำ และการเชิดหนัง ภายใต้อาณาเขตเพียง 3 เดือนก่อนออกแสดงได้จริง ซึ่งถือเป็นรูปแบบ “การบวร” ที่หลอมรวมบ้าน วัด และโรงเรียนเข้าไว้ด้วยกัน ในด้านรูปแบบการแสดง คณะเพชรบ้านราชยังคงรักษาขนบเดิมไว้อย่างชัดเจน เช่น การวางตัวฤๅษีในพานไหว้ครู การบรรเลงเพลงออกแขกก่อนแสดง การใช้ภาษาอีสานในการประกาศเรื่องราวโดยตัวตลก และการขับร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำลำเตี้ย เป็นการแสดงที่มุ่งเน้นความสนุกสนาน ขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยความเป็นศิลปะพื้นบ้านแบบดั้งเดิม

2. ปัญหาการแสดงหนังประโมทัยในปัจจุบัน 1) ความนิยมลดลงในหมู่ผู้ชมรุ่นใหม่ ผู้ชมกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานมักให้ความสนใจกับดนตรีร่วมสมัยหรือการแสดงรูปแบบใหม่มากกว่าหนังประโมทัยแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เน้นดนตรีลูกทุ่งหรือกิจกรรมอื่นเพื่อดึงดูดผู้ชม 2) การลดทอนเนื้อหาการแสดง หนังประโมทัยแบบประยุกต์มีการตัดเนื้อหาของเรื่องราวที่ซับซ้อนและยาวลง เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับการแสดงดนตรี ส่งผลให้สาระทางวัฒนธรรมในบทแสดงถูกลดทอนลง 3) ค่าใช้จ่ายและการบริหารจัดการเชิงธุรกิจการดำเนินงานของคณะหนังประโมทัยในปัจจุบันเน้นด้านธุรกิจต้องบริหารต้นทุน กำหนดค่าจ้างอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจสร้างภาระทางการเงินให้กับคณะ โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่มีงานจ้างต่อเนื่อง 4) ขาดการสืบทอดจากคนรุ่นใหม่ จำนวนผู้เชิด ผู้พากย์ และนักดนตรีที่มีความสามารถลดลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจเรียนรู้หรือสืบทอดทักษะเหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาในการรักษาและถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม 5) พื้นที่การแสดงจำกัดโอกาสในการแสดงมักจำกัดอยู่เพียงในงานบุญหรืองานประเพณีเฉพาะพื้นที่ ซึ่งมีไม่บ่อยนัก ทำให้คณะหนังประโมทัยขาดรายได้ต่อเนื่องและไม่มีเวทีให้พัฒนารายได้บริบทของโลกยุคใหม่ที่ผู้ชมเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยมร่วมสมัย ทำให้หนังประโมทัยต้องเผชิญกับภาวะถดถอยในหลายด้าน จากการศึกษาของ นัฐพงษ์ กุมพันธ์ (2565) พบว่า คณะหนังประโมทัยเพชรบ้านราช อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 โดยหลวงปู่สุดใจ ภททปัญโญ เจ้าอาวาสวัดป่าสวรรค์สามัคคีธรรมวนาราม ซึ่งได้ฝึกฝนสมาชิกในชุมชนจนสามารถแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนเบญจกายลอยชล ได้ภายในเวลา 3 เดือน ถือเป็นตัวอย่างของการฟื้นฟูศิลปะพื้นบ้านโดยอาศัยพลังศรัทธาและความร่วมมือในชุมชน ขณะที่งานวิจัยของ ธนวัฒน์ บุตรทองทิพย์ (2566) ได้เน้นบทบาทของ คณะประกาศสามัคคี ซึ่งเกิดจากการพัฒนาของคณะบ้านแต่ตั้งแต่ พ.ศ. 2505 โดยมีการเปลี่ยนผู้นำและถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น เช่น นายสมร พลีศักดิ์ ที่ไม่เพียงพัฒนาคณะให้สามารถ

แสดงได้ทั้งในและนอกประเทศ แต่ยังเป็นครุภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดความรู้สู่สถาบันการศึกษา พร้อมทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เช่น แก้วที่ระลึกและถุงผ้าลดลายตัวหนึ่งเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่คณะหนังประมอทัย

3. การแสดงหนังประมอทัยแบบประยุกต์ ปัจจุบันมีการปรับลดสัดส่วนเวลาในการแสดงหนังประมอทัยแบบดั้งเดิม โดยเน้นการแสดงดนตรีมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมกลุ่มต่างๆ เช่น วัยรุ่น วัยกลางคน และผู้สูงอายุอย่างไรก็ตาม หนังประมอทัยแบบประยุกต์ยังคงรักษาองค์ประกอบสำคัญไว้ครบถ้วน ได้แก่ การลำ การว่ากลอน การทำบทแสดงซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของการแสดง แม้จะมีการลดทอนเนื้อเรื่องที่มีความยาวและซับซ้อน เพื่อเปิดพื้นที่ให้ดนตรีลูกทุ่งซึ่งได้รับความนิยมในหมู่ผู้ชมมากขึ้น การบริหารจัดการและค่าตอบแทน รูปแบบการจัดการของคณะหนังประมอทัยในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปในเชิงธุรกิจ โดยมุ่งเน้นผลกำไรจากการแสดง มีการตั้งราคาค่าจ้างอย่างเป็นระบบ และคำนึงถึงต้นทุนอย่างรอบคอบ การแสดงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีเจ้าภาพหรือตัวแทนจัดงานว่าจ้าง โดยมีการตกลงรายละเอียดล่วงหน้า เช่น วัน เวลา สถานที่ รูปแบบการแสดง ค่าใช้จ่ายต่างๆ กล่าวได้ว่าหนังประมอทัยในยุคปัจจุบันได้กลายเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของธุรกิจบันเทิง ที่ผสมผสานมรดกวัฒนธรรมกับความต้องการของตลาดในยุคใหม่อย่างลงตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของธรรมชาติ ถามะพันธ์ (2561) หนังประมอทัยอีสาน: การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการสร้างอาชีพที่ยั่งยืน, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ผลวิจัยพบว่า หนังประมอทัยหรือหนังตะลุงอีสานคือ การนำหมอลำกับหนังตะลุงมารวมกัน ซึ่งก็เหมือนกับหมอลำเพียงแต่เอารูปหนังมาเชิดแทนการแสดงหมอลำ เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมอีสานในปัจจุบัน หนังประมอทัยได้มีการปรับเปลี่ยนการแสดงโดยจัดสัดส่วนการแสดงหนังประมอทัยผสมผสานกับการแสดงดนตรี และเนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าภาพและผู้ชมที่ต้องการดูการแสดงดนตรีมากกว่าการแสดงหนังประมอทัยจึงจัดสัดส่วนให้การแสดงดนตรีมีเวลาในการให้ความบันเทิงมากกว่าการแสดงหนังประมอทัย จนการแสดงหนังประมอทัยในปัจจุบันได้พัฒนากลายเป็นธุรกิจอีกรูปแบบ มีการจัดการในเชิงธุรกิจเพื่อความบันเทิง มีการตั้งราคาและค่าตอบแทนการแสดงสูงขึ้น โดยคำนึงถึงผลกำไรจากการแสดงเป็นสำคัญ ทำให้การแสดงหนังประมอทัยเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างเป็นอาชีพยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในสถานศึกษา เช่น ค่ายศิลปวัฒนธรรมหรือการบูรณาการหนังสือประโมทัยในหลักสูตร เพื่อปลูกฝังความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระตุ้นให้เยาวชนสนใจการสืบทอดศิลปะการแสดงนี้
2. คณะหนังสือประโมทัยควรปรับปรุงรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมรุ่นใหม่ โดยยังคงสาระวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การใช้เทคโนโลยีภาพและเสียง หรือการเล่าเรื่องร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับบริบทปัจจุบัน
3. ภาครัฐหรือองค์กรวัฒนธรรมควรมีโครงการฝึกอบรมด้านการจัดการธุรกิจศิลปะให้แก่คณะหนังสือประโมทัย เพื่อให้สามารถวางแผนด้านการเงิน การตลาด และการจัดการงานแสดงได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงลึกกว่า การปรับเปลี่ยนเนื้อหาและรูปแบบของหนังสือประโมทัยในปัจจุบัน ส่งผลต่อการคงอยู่ของคุณค่าและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไร
2. การศึกษาครั้งต่อไปควรเก็บข้อมูลเชิงสำรวจจากกลุ่มผู้ชม เช่น เยาวชน คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ เพื่อหาแนวทางพัฒนาการแสดงให้ตรงกับความต้องการในแต่ละช่วงวัยมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การแสดงหนังสือประโมทัยเป็นศิลปะพื้นบ้านอีสานที่ผสมผสานหมอลำและหนังตะลุงอย่างมีเอกลักษณ์ โดยมีพัฒนาการตามยุคสมัยเพื่อความอยู่รอดในบริบทใหม่ การประยุกต์รูปแบบการแสดงโดยเพิ่มสัดส่วนดนตรีลูกทุ่งช่วยดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่ ขณะที่ยังคงรักษาองค์ประกอบหลักของการลำและการว่ากลอนไว้ได้ การจัดการคณะมีแนวโน้มเป็นธุรกิจมากขึ้น ต้องวางแผนต้นทุน-รายได้อย่างชัดเจน ปัญหาใหญ่คือการขาดการสืบทอดจากคนรุ่นใหม่ และพื้นที่แสดงมีจำกัด

อ้างอิง

- ในตะวัน กำหอม. (2559). การวิจัยประยุกต์ทางวัฒนธรรม. วิทยาลัยทองสุข. โรงพิมพ์ที่คอม. มหาสารคาม
- นัฐพงษ์ ทองม้วน (2565). พัฒนาการของหนังสือประโมทัยคณะบุญเทียนน้อย. สาขาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- นัฐพงษ์ กุมพันธ์, (2565). ประวัติและรูปแบบการแสดงหนังสือประโมทัยคณะเพชรบ้านราช จังหวัดร้อยเอ็ด. คณะศิลปศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
- ธนวัฒน์ บุตรทองทิพย์, (2566). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หนังสือประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์. สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

- มนตรี โคตรคันทา.(2564).หนังสือพิมพ์ : อัตลักษณ์อีสาน. เรียกใช้เมื่อ 18 กันยายน 2564 จาก <https://www.isangate.com/new/khmer/20-art-culture/acting/156-pramo-tai.html>
- พระมหาจันทร์ดี ปญญาชีโร (สุดา) (2563).การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อีสาน: กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ,วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
- ธรรมชาติ ถามะพันธ์ (2561).หนังสือพิมพ์อีสาน : การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการสร้างอาชีพที่ยั่งยืน, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด